

ПРАВОВИЙ СТАТУС, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК СУБ'ЄКТА НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**LEGAL STATUS, PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF A HEALTHCARE PROFESSIONAL AS A HEALTHCARE SERVICE PROVIDER IN UKRAINE**

Смоловий А.В., аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки

Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Стаття присвячена комплексному дослідженню правового статусу, проблем та перспектив розвитку медичного працівника як суб'єкта надання медичних послуг в Україні. В умовах реформування системи охорони здоров'я та зростаючих вимог до якості медичних послуг, роль медичного працівника набуває особливого значення.

Розглядається нормативно-правова база, що регулює діяльність медичних працівників в Україні, включаючи Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інші релевантні нормативні акти. Зазначається, що на сьогодні відсутнє нормативно-правове закріплення поняття «медичний працівник». Наголошується на необхідності законодавчого закріплення.

Особлива увага приділяється проблемам, з якими стикаються медичні працівники в Україні. Серед них виділяються медичні працівники в Україні. Серед них виділяються медичні працівники в Україні. Серед них виділяються медичні працівники в Україні. Серед них виділяються медичні працівники в Україні. Серед них виділяються медичні працівники в Україні.

На основі проведеного аналізу пропонуються шляхи вирішення виявлених проблем та окреслюються перспективи розвитку медичних працівників як ключових суб'єктів надання медичних послуг. Серед запропонованих заходів: модернізація системи медичної освіти, вдосконалення механізмів планування кадрових потреб, покращення умов праці та соціального захисту медичних працівників, впровадження ефективних антикорупційних механізмів, розвиток програм безперервного професійного розвитку.

Особлива увага приділяється питанням цифровізації медичної галузі та необхідності адаптації медичних працівників до нових технологічних викликів. Розглядаються перспективи розвитку телемедицини та її вплив на роль медичного працівника в системі охорони здоров'я.

Ключові слова: медичний працівник, надання медичних послуг, правовий статус медичного працівника, проблеми розвитку кадрового потенціалу в медичній сфері, перспективи розвитку медичного працівника як суб'єкта надання медичних послуг.

The article is devoted to a comprehensive study of the legal status, problems and prospects of development of a medical professional as a healthcare provider in Ukraine. In the context of the healthcare system reform and growing requirements to the quality of medical services, the role of a medical professional is of particular importance.

The article examines the legal framework governing the activities of medical professionals in Ukraine, including the Law of Ukraine 'Fundamentals of Legislation of Ukraine on Healthcare' and other relevant regulations. It is noted that today there is no legal definition of the concept of 'medical worker'. The author emphasises that there is no need for legislative consolidation.

Particular attention is paid to the problems faced by medical professionals in Ukraine. These include the imperfection of the medical education system, in particular, the inconsistency of curricula with modern requirements and the lack of practical training. The issues of social protection of healthcare workers, in particular, the problems of remuneration and working conditions, are considered. Challenges related to corruption in the medical sector and non-compliance with the principles of academic integrity are analysed. Gender aspects in the medical profession are also explored, including widespread stereotypes and their impact on the quality of medical services and professional self-realisation of medical professionals.

Based on the analysis, the article suggests ways to solve the identified problems and outlines the prospects for the development of healthcare professionals as key actors in the provision of healthcare services. The proposed measures include: modernisation of the medical education system, improvement of the mechanisms for planning staffing needs, improvement of working conditions and social protection of healthcare workers, introduction of effective anti-corruption mechanisms, and development of continuous professional development programmes.

Particular attention is paid to the digitalisation of the healthcare industry and the need for healthcare professionals to adapt to new technological challenges. The prospects for the development of telemedicine and its impact on the role of a healthcare professional in the healthcare system are considered.

Key words: healthcare worker, provision of medical services, legal status of a healthcare worker, problems of human resource development in the medical field, prospects for the development of a healthcare worker as a subject of medical services.

Постановка проблеми. У контексті воєнного стану особливої гостроти набувають питання, пов'язані з правовим регулюванням галузі охорони здоров'я. Ключовими викликами стають: обмежене фінансування медичних установ, недостатній рівень оплати праці медперсоналу, масовий виїзд кваліфікованих фахівців за межі країни, а також надмірне навантаження на лікарні через вплив постраждалих від бойових дій та військових.

Додатковим фактором, що загострює ситуацію, є недосконалість законодавчої бази щодо захисту прав медичних працівників. Відсутність належних правових гарантій для медиків не лише ускладнює їхню роботу, але й посилює негативні тенденції в галузі охорони здоров'я загалом.

Стан дослідження теми. Питання правового статусу медичного працівника як суб'єкта надання медичних послуг в Україні привертає увагу багатьох дослідників у галузі медичного права та охорони здоров'я. Значний

внесок у вивчення цієї проблематики зробили такі науковці, як Скориляс-Павлів О. В., яка досліджувала адміністративно-правові аспекти діяльності медичних працівників, та Щукін О. С., який зосередив свою увагу на трудових правовідносинах у сфері охорони здоров'я.

Важливі аспекти кримінально-правової відповідальності медичних працівників розглядала у своїх працях Чеботарьова Г. В. Окремо слід відзначити дослідження Безпробанної В. М., присвячені проблемам адміністративно-правового регулювання прав медичних працівників.

Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень окремих аспектів правового статусу медичних працівників, комплексний аналіз проблем та перспектив розвитку медичного працівника як суб'єкта надання медичних послуг в Україні залишається недостатньо висвітленим у науковій літературі. Зокрема, потребують додаткового вивчення питання вдосконалення механізмів захисту прав

медичних працівників, розвитку системи страхування професійної відповідальності та адаптації правового статусу медичних працівників до сучасних викликів у сфері охорони здоров'я.

Метою статті є проаналізувати правовий статус медичного працівника як суб'єкта надання медичних послуг в Україні та визначити проблеми та перспективи розвитку кадрового потенціалу в медичній сфері.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи систему охорони здоров'я України, неможливо оминати увагою ключову фігуру в процесі надання медичних послуг – медичного працівника. Саме від компетентності, професіоналізму та умов праці медичного персоналу значною мірою залежить якість медичної допомоги, яку отримують громадяни. У цьому контексті особливої ваги набуває питання правового статусу медичного працівника як суб'єкта надання медичних послуг в Україні. Розглядаючи компоненти адміністративно-правового статусу медичних працівників з юридичної точки зору, можна виділити такі ключові елементи:

1. Комплекс публічних прав та обов'язків, які визначаються законодавством і регулюють діяльність медичних фахівців у сфері охорони здоров'я.

2. Межі та специфіка правосуб'єктності, що включає як здатність мати права та обов'язки (правоздатність), так і можливість їх самостійно реалізовувати (дієздатність) у контексті медичної практики.

3. Система відповідальності, яка охоплює насамперед адміністративну відповідальність, а в певних ситуаціях може включати і дисциплінарну, як механізм забезпечення належного виконання професійних функцій.

Ці складові формують основу правового положення медичних працівників у системі адміністративного права, визначаючи їхні повноваження, можливості та обмеження в професійній діяльності.

У фаховій літературі існують різноманітні підходи до категоризації учасників медичної сфери. Поняття «медичний працівник» є комплексним і охоплює широкий спектр фахівців, включаючи лікарів різних спеціальностей, середній медичний персонал та молодший обслуговуючий персонал.

Грунтуючись на аналізі чинного законодавства, можна запропонувати наступну класифікацію медичних працівників, базуючись на їхньому освітньому рівні:

1. Фахівці з медичною освітою: лікарі (різних спеціалізацій); середній медичний персонал з профільною освітою: акушерки; медичні сестри (загального профілю); операційні медичні сестри; інші спеціалісти середньої ланки.

2. Персонал без спеціалізованої медичної освіти: молодші медичні сестри по догляду за пацієнтами; допоміжний персонал (санітарки, прибиральниці медичних закладів тощо).

Ця класифікація дозволяє структурувати кадровий склад медичних закладів відповідно до рівня освіти та професійної підготовки, що є важливим для організації роботи та розподілу обов'язків у сфері охорони здоров'я [1].

У своєму дослідженні правового статусу медичних працівників в контексті трудового законодавства, О. С. Щукін пропонує двоаспектне тлумачення терміну «медичний працівник»: у широкому сенсі медичним працівником вважається будь-яка особа, яка на законних підставах займається медичною діяльністю. вузькому розумінні медичний працівник розглядається як специфічна категорія найманих працівників. Згідно з цим підходом, медичний працівник – це фізична особа (громадянин України або іноземець), яка відповідає наступним критеріям:

1. Має вищу, середню медичну або фармацевтичну освіту.

2. Пройшла спеціальну підготовку або перепідготовку.

3. Відповідає встановленим кваліфікаційним вимогам, що підтверджується відповідними документами (наприклад, сертифікатом спеціаліста).

4. Взяла на себе етичне зобов'язання дотримуватися принципів медичної деонтології.

5. Уклала трудовий договір з медичною установою, яка має ліцензію на здійснення медичної діяльності [2]. Це визначення підкреслює комплексність поняття «медичний працівник», враховуючи освітні, професійні, етичні та правові аспекти.

Г. В. Чеботарьова пропонує схоже тлумачення терміну «медичний працівник», виділяючи три ключові характеристики: професійна діяльність: виконання функцій у межах конкретної медичної спеціальності; безпосереднє надання медичної допомоги або медичних послуг на професійній основі. правовий статус: перебування у трудових відносинах із закладом охорони здоров'я; або участь у підприємницькій діяльності з відповідною ліцензією. кваліфікаційні вимоги: здатність підтвердити свою медичну кваліфікацію відповідними документами.

Ця концепція підкреслює важливість не лише освітньої підготовки, але й практичної діяльності та легального статусу медичного працівника [3].

Слід відзначити, що українське законодавство не містить чіткого визначення терміну «медичний працівник». Цікаво, що в ключових нормативних документах, таких як Основи законодавства про охорону здоров'я та Наказ Міністерства охорони здоров'я від 19 березня 2018 року № 503 [4], який регулює порядок вибору лікаря первинної медичної допомоги, використовуються різноманітні терміни без їх конкретного роз'яснення. Серед цих термінів можна зустріти такі як «лікар загальної практики», «сімейний лікар», «лікар, що надає первинну медичну допомогу», «лікуючий лікар» та «лікарі інших спеціальностей». Така термінологічна різноманітність без чітких визначень може створювати певні труднощі у розумінні та застосуванні законодавства в медичній сфері.

У контексті правового регулювання медичної діяльності варто звернути увагу на статтю 74 Основ законодавства про охорону здоров'я. Цей документ встановлює важливе обмеження щодо того, хто може займатися медичною та фармацевтичною діяльністю. Згідно з цією статтею, право на здійснення такої діяльності надається виключно особам, які отримали спеціалізовану освіту в даній галузі та відповідають встановленим кваліфікаційним критеріям. Це положення підкреслює важливість професійної підготовки та компетентності у сфері охорони здоров'я, забезпечуючи тим самим якість та безпеку медичних послуг для населення [5].

У даному контексті ми вважаємо доречним погодитися з позицією українських науковців, зокрема В. М. Безпрозваної та О. В. Скочиляс-Павлів. Вони наголошують на необхідності створення окремого законодавчого документа, який би регулював юридичний статус медичних працівників різних категорій. Такий акт мав би визначити основні принципи їхньої діяльності, окреслювати обов'язки державних органів щодо забезпечення прав медичних та фармацевтичних фахівців, а також встановлювати конкретні правові механізми для захисту їхніх інтересів [6, 1].

Ключові проблеми розвитку кадрового ресурсу в системі охорони здоров'я хочемо виокремити з проекту Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні до 2030 року. По-перше, галузь підготовки медичних кадрів в Україні стикається з рядом викликів. Одним з ключових недоліків є відсутність систематичного підходу до оцінки потреб у фахівцях охорони здоров'я. Це призводить до того, що заклади вищої освіти фактично самостійно визначають кількість студентів, яких вони приймають. Такий підхід часто реалізується через необмежений прийом студентів на контрактну форму навчання, при цьому не завжди враховується їх рівень підготовки та реальні потреби медичної галузі. Як наслідок, виникає дисбаланс між кількістю випускників та фактичним

попитом на медичних фахівців у різних сферах охорони здоров'я. Сучасна система медичної освіти в Україні стикається з низкою серйозних проблем. Навчальні програми часто не відповідають актуальним вимогам галузі, а брак сучасних університетських клінік та центрів симуляції негативно впливає на формування практичних навичок у майбутніх медиків.

Недостатнє фінансування освітнього сектору та недотримання принципів академічної доброчесності створюють сприятливе середовище для розповсюдження плагіату та корупційних практик у медичних вишах. Ризики корупції присутні на всіх етапах освітнього процесу – від вступної кампанії до різноманітних форм оцінювання знань. Ця проблема охоплює всі рівні медичної підготовки: від навчання молодших спеціалістів до підготовки магістрів, інтернів, аспірантів і докторантів, а також у системі безперервного професійного розвитку.

Основними чинниками, що сприяють поширенню корупції в медичній освіті, є відсутність чітко визначених правил та неефективність системи забезпечення якості освіти. Ці фактори створюють підґрунтя для зловживань та нечесних практик у навчальному процесі.

По-друге, недосконала система соціального захисту медичних працівників негативно впливає на їхній загальний добробут, що, в свою чергу, позначається на якості медичних послуг, які надаються населенню. Ця проблема має комплексний характер і зумовлена як економічними, так і соціальними факторами.

З економічної точки зору, медичні працівники стикаються з застарілою системою оплати праці, яка не враховує ефективність їхньої роботи. Крім того, умови праці часто є незадовільними та навіть небезпечними. Соціальні аспекти включають низьку професійну самооцінку та недостатньо розвинені комунікативні навички.

У багатьох закладах охорони здоров'я відсутні навіть базові умови для комфортної роботи персоналу. Ці фактори у сукупності призводять до того, що базові потреби медичних працівників залишаються незадоволеними. Як наслідок, знижується їхня мотивація до професійного розвитку, зменшується готовність сприймати інновації та опановувати нові необхідні навички.

Така ситуація створює замкнене коло: незадовільні умови праці знижують якість медичних послуг, що, в свою чергу, негативно впливає на загальний стан системи охорони здоров'я та її здатність забезпечувати належний рівень медичної допомоги населенню.

По-третє, при забезпеченні медичного обслуговування та покращенні його якості критично важливо брати до уваги гендерні аспекти. Ігнорування як біологічних та фізіологічних особливостей пацієнтів різної статі, так і соціально-економічних та поведінкових факторів, що впливають на здоров'я, може значно знизити ефективність медичної допомоги.

В українському медичному середовищі досить поширені гендерні упередження щодо пацієнтів, які негативно позначаються на доступності та якості медичних послуг. Більше того, гендерні стереотипи стосовно колег, які часто формуються ще під час навчання у медичних вишах, створюють перешкоди для професійного розвитку медичних працівників, особливо жінок.

Такі упередження можуть призводити до недооцінки симптомів, неправильної діагностики або неадекватного лікування пацієнтів залежно від їхньої статі. Водночас, вони можуть обмежувати кар'єрні можливості та професійну реалізацію медичних фахівців, створюючи невидимі бар'єри для просування по службі та участі в управлінських процесах [7].

Проаналізувавши проблеми розвитку кадрового потенціалу в галузі охорони здоров'я України, хочемо запропонувати наступні шляхи вирішення та напрямки подальшого розвитку:

1. Удосконалення системи планування кадрів: розробка методології оцінювання потреб у медичних працівниках різних спеціальностей; створення системи прогнозування потреб галузі у фахівців на короткострокову та довгострокову перспективу; узгодження кількості місць у медичних навчальних закладах з реальними потребами системи охорони здоров'я.

2. Модернізація медичної освіти: оновлення навчальних програм відповідно до сучасних міжнародних стандартів та потреб галузі; створення та розвиток сучасних університетських лікарень та симуляційних центрів для покращення практичної підготовки; впровадження інноваційних методів навчання, включаючи дистанційні та інтерактивні технології.

3. Забезпечення академічної доброчесності: розробка та впровадження чітких правил та процедур для запобігання плагіату та корупції; створення ефективною системи забезпечення якості освіти з незалежним оцінюванням; підвищення прозорості освітнього процесу на всіх рівнях.

4. Покращення умов праці та соціального захисту: реформування системи оплати праці з урахуванням показників ефективності та складності роботи; забезпечити необхідним обладнанням та засобами захисту; розробка комплексних програм соціального захисту медичних працівників.

5. Розвиток професійних навичок та мотивації: професійний розвиток з урахуванням індивідуальних потреб фахівців; провадження програм з розвитку soft skills, включаючи комунікативні навички та емоційний інтелект; розробка системи мотивації для заохочення професійного росту та інновацій.

6. Подолання гендерних стереотипів: проведення тренінгів з гендерної чутливості для практикуючих медичних працівників; впровадження політики рівних можливостей у медичних закладах та установах.

7. Міжнародна співпраця та обмін досвідом: розширення програм обміну для студентів та практикуючих лікарів; участь у міжнародних дослідницьких проєктах та конференціях; адаптація кращих світових практик у сфері медичної освіти та організації охорони здоров'я.

8. Цифровізація та технологічний розвиток: розвиток телемедицини та навчання медичних працівників використанню сучасних технологій.

Реалізація цих заходів допоможе подолати існуючі проблеми та сприятиме розвитку кадрового потенціалу в системі охорони здоров'я України, що в кінцевому підсумку призведе до підвищення якості медичних послуг та покращення здоров'я населення.

Висновки. Перспективи розвитку медичних працівників як суб'єктів надання медичних послуг включають: удосконалення законодавства для чіткішого визначення прав та обов'язків медичних працівників; підвищення рівня оплати праці та соціальних гарантій; впровадження ефективних механізмів захисту прав медичних працівників; розвиток системи безперервної медичної освіти та підвищення кваліфікації; створення сприятливих умов для професійного розвитку та самореалізації.

Вирішення цих проблем та реалізація перспективних напрямків сприятиме підвищенню якості медичних послуг, покращенню умов праці медичних працівників та розвитку системи охорони здоров'я України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сkochиляс-Павлів О. В. Правовий статус медичних працівників: проблеми адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 92–98.
2. Щукін О.С. Правовий статус медичних працівників за трудовим законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2005. 26 с.
3. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 49 с.
4. Про затвердження Порядку вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу, та форми декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу : Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 19.03.2018 № 503. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0347-18#Text>
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4, ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
6. Безпрозванна В.М. Право на медичну діяльність та правовий статус медичних організацій (до проблеми державного регулювання прав медичних працівників). *Економіка та держава*. 2010. № 10. С. 116–117.
7. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року : проект Фіналізований та погоджений членами Міжсекторальної робочої групи з питань розробки від 23 лютого 2022 року. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%2024.2022.pdf>